ކީރިތި ޤުރުއާނުގެ ތަފްސީރު (78)

ޑރ. އަބްދުއްސައްތާރު އަބްދުއްރަޙްމާނު

(ޑިސެމްބަރު 2012ގެ ދަރުމައާ ގުޅޭ)

އަދި ކެތްތެރިވާ މީހުންނަށް ދެއްވާ ޘަވާބު ބަޔާންކުރައްވަވުން ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ.

﴿ مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ ۖ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ بَاقٍ ۗ وَلَنَجْزِيَنَّ ٱلَّذِينَ صَبَرُوٓا۟ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ ﴾

النحل: ٩٦ މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންގެ އަތުގައިވާ ތަކެތި ނިމިގޮސް ހިނގައިދާނެއެވެ. ނަމަވެސް މާތް ﷲގެ ޙަޟްރަތުގައިވާ ތަކެއްޗަކީ ދެމިހުންނަނިވި ތަކެތިއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން ކެތްތެރިވި މީހުންނަށް، އެބައިމީހުން ކުރި އަމަލު ހެޔޮ ބަދަލުދެކަށްވުރެން އިތުރަށް، އެމީހުންގެ އަޖުރު ތިމަންރަސްކަލާނގެ އެބައިމީހުންނަށް ދެއްވާ ހުށީމެވެ."

އަދިވެސް ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ أُو۟لَٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُم مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا۟ . . . ﴿٥٤﴾ ﴾ القصص: ٥٤ މާނައީ: "އަދި އެބައިމީހުންނަށް އެބައިމީހުން ކެތްތެރިވުމުގެ ސަބަބުން ދެފަހަރަށް ޘަވާބު ދެއްވޭނެ ބައެކެވެ." ކެތްތެރިވުމުގައި أيّوب ގެފާނަކީ މިސާލެކެވެ. އެކަލޭގެފާނާ ބަލާގަނޑުން ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ إِنَّا وَجَدْنَٰهُ صَابِرًا ۚ نِّعْمَ ٱلْعَبْدُ ۖ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾ ﴾ ص: ٤٤ މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނަކީ ކެތްތެރިވެ ވަޑައިގަންނަވާ ބޭކަލަކަށްކަން ތިމަންރަސްކަލާނގެ ދެނެވޮޑިގެންނެވީމެވެ. އެކަލޭގެފާނަކީ ވަރަށް ރަނގަޅު އަޅާއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނަކީ ގިނަގިނައިން ތައުބާވެ ވަޑައިގަންނަވާ ބޭކަލެއްވެސްމެއެވެ."

الإمام الغزالي ޙިކާޔަތްކުރައްވައެވެ. ރިވާކުރެވިފައި ވެއެވެ. މީހަކު ހަނގުރާމައެއްގައި އަބޫބަކުރުއާ މިނިވަންކުރައްވި އަޖު ސާރިމުގެ އަރިހުން ވަޑައިގަތެވެ. އެއިރު ސާރިމު އޭނާގެ ކަމުގޮތުގައިވާ މީހުންގެ ބޭރުގައެވެ. އަދި އޭނާގެ ދަރިފުޅު ޖަރާޙާ ބަލިކަށިވެއްޖެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު އަބުރާހީމްގައި އޮންނަވަނިކޮށް ފެނުމުން އެމީހަކު ދެންނެވިއެވެ. ފެންފޮދެއް އަރުވަންތޯއެވެ؟ އެހިނދު ސާރިމު ވިދާޅުވިއެވެ. މިމަންޒަރާ ދުޝްމިނުންގެ ލަޝްކަރާ މި ފާރާމަށް އަދިވެސް ދަމަހައްޓަވާށެވެ! އަދި ފެންފޮދެއް މިމަންގެ ޙިއްޞާގަނޑުވާ ކޮށްލަ ބޮޑުގައި ބަހައްޓާށެވެ! މިމަން މިއަދު މުޝްރިކުން ތަޅާލާނަމެވެ! އިރުއްސުނުދުނިޔޭގައި އޮތްނަމަ މިއަށް ފެނުނު އިތުރު ކުރެއްވިއްޔާ ހިއްބަވާހުރީމެވެ. (إحياء علوم الدين للغزالي 979/4)

﴿ وَلَا تَقُولُوا۟ لِمَن يُقْتَلُ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتٌۢ ۚ بَلْ أَحْيَآءٌ وَلَٰكِن لَّا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ ﴾ البقرة: ١٥٤ މާނައީ: "އަދި މާތް ﷲގެ މަގުގައި ޤަތުލުކުރެވޭ މީހުންނާމެދު، އެބައިމީހުންނަކީ މަރުވެފައިވާ ބައެއް ކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން ނުބުނާށެވެ! އަދި ހަމަކަށަވަރުން! އެބައިމީހުން ދިރިހުރި ބައެކެވެ. ނަމަވެސް ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެކަން ނޭނގޭނެއެވެ."

އަދި އަނެއް އާޔަތެއްގައި އަންނަނިވި ވަޙީއިން އަންގަވާފައިވެއެވެ.

﴿ وَلَا تَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتًۢا ۚ بَلْ أَحْيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ ﴾ آل عمران: ١٦٩ މާނައީ: "މާތް ﷲގެ މަގުގައި ޤަތުލުކުރެވިފައިވާ މީހުންނީ މަރުވެފައިވާ ބައެއްކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން އެއްގޮތަކަށްވެސް ހީނުކުރާށެވެ! އަދި ޔަޤީން ކުރާށެވެ! އެބައިމީހުންނީ، އެބައިމީހުންގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ

ހަށިތަކުގައި ދިރިހުރި ބައެކެވެ. އަދި
އެމީހުންނަށް ރިޒުޤުވެސް ދެއްވެވެއެވެ."
الشّهيد އަކީ މާތް اللّهގެ މަގުގައި
ހަނގުރާމަކޮށް މަރުވެވަޑައިގަތް މީހާއެވެ. عبد
اللّه بن عباس رضى اللّه عنهما ގެ އަރިހުން
ރިވާވެވަޑައިގެންވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ސަލަވާތާއި
ސަލާމްލެއްވި ރަސޫލު އަލައިހިއްސަލާމް
ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. އުޙުދު ހަނގުރާމައިގެ
ދުވަހު ޝަހީދުވި މީހުންގެ އަޚުންނަށް
ޝަހީދުވުމުން މާތް اللّه އެމީހުންގެ
ރޫޙުތައް ފެހިކުލައިގެ ދޫނިތަކެއްގެ
ތެރެއަށްލެއްވިއެވެ. އެދޫނިތައް ސުވަރުގޭގެ
ކޯރުތަކަށް ވާރިދުވެ ސުވަރުގޭގެ މޭވާއިން
ކައިއުޅެއެވެ. އަދި العرش ގެ ހިޔަލުގައި
އަޅުވިފައިވާ ރަން ބޮއްތަކެއް ކައިރިއަށް
އަރައި މަޖާކޮށްލެއެވެ. ދެން
އެމީހުންނަށް ރަނގަޅު ކެއުމާއި ބޯއިން
އަދި އަރާމު ލިބޭނިވި ތަން ލިބުމުން
އެމީހުން ބުނަންފެށިއެވެ. ތިމަންމެން
ސުވަރުގޭގައި ދިރިހުރި ވާހަކަ
ތިމަންމެންނަށް ރިޒުޤު ލިބޭވަރުކަ
ދުނިޔޭގައި ތިބި މީހުން އަންގަވައި
ދެއްވާނެ ކާކުތޯއެވެ؟ އެއީ ޖިހާދު
އަބައިމީހުން ދޫކޮށްލުމުން ހަނގުރާމައިން
ނުކުމެ ދިއުމުން އެއްބާވުމަކާއި
ހަނގުރާމައިގެ މައިދާނުގައި ފުރަގަސްދީ
ދުވުން ނުދުއްވަން ފަށާނީއެވެ. އެހިނދު
މާތް اللّه އަންގަވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ
ޚަބަރު އަދަބަށް އަބައިމީހުންނަށް
ތިމަން اللّه ފޮނުއްވާނަމެވެ. މިއީ
ސަބަބު ބަޔާންކޮށްދެއްވަމުން الإمام القرطبى
ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. أنظر تفسير القرطبى
260/4، أنظر سنن أبي داؤد2520

الإمام القرطبى ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

بقّى بن مخلد ރަސޫލާގެފާނުގެ
ސަނަދާއެކު ޖާބިރުގެފާނުގެ އަރިހުން
ރިވާކުރައްވާފައިވެއެވެ. ޖާބިރުގެފާނު
ވިދާޅުވިއެވެ. ސަލަވާތާއި ބަރަކާތްކުރެއްވި
ނަބިއްޔާ ރަސޫލާގެފާނު މިމަންނާއާ ބައްދަލުކޮށް
ވަޑައިގަތުމުން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.
އޭ ޖާބިރުއެވެ! މިކުރައްވަނީ ކީއް
ހިތާމަކުރައްވަނީއެވެ؟ މިމަން ދަންނަވާލީމެވެ.
އޭ اللّهގެ ރަސޫލާއެވެ! މިމަންގެ ބައްޕާ
ޝަހީދުވެއްޖެއެވެ. އަދި ދަރިންނާއި ދަރަނިވެސް
ދޫކުރައްވާފައިވެއެވެ. އަދި އެއީގެ އިތުރުން
ދަރަނިވެސް އެބައޮތެވެ. އެހިނދު
ސަލަވާތާއި ބަރަކާތްކުރެއްވި އިތުރު
ނަބިއްޔާގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. މާތް اللّه
ކަލޭގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅާ ބައްދަލުވެ
ވާޖިގަކު ގޮތުގެ އުފާވެރި ޚަބަރެއް
މިކަން ކަލޭގެފާނަށް ނުދެއްވަންތޯއެވެ؟
މިމަން ދަންނަވާލީމެވެ. އޭ اللّهގެ ރަސޫލާއެވެ!
އަކަމުގެ ޚަބަރު ދެއްވާށިކަމެވެ!
އެހިނދު ސަލަވާތާއި ބަރަކާތްކުރެއްވި
އިތުރު ނަބިއްޔާގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.
ހަމަކަށަވަރުން މާތް اللّه ކަލޭގެފާނުގެ
ބައްޕާފުޅާ ބައްސަވާ ވަހީކުރައްވާ
އެއްވެސް ހިޖާބެއްނެތިއެވެ. އަކަލާނގެ
ކޮންމެ ދިމާ ބައްސަވުވީ ވަހީކުރައްވައިދާ
ވަހީކުރެއްވީ ހިޖާބެއްގެ ނިވާކޮށްނެވެ.
މާތް اللّه އަކަލާނގެފާނަން އެބަހީ: جابر
ގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅާއަށް އަންގަވިއެވެ. އޭ
މިމަން اللّهގެ އަޅާއެވެ! މިބާ ބޭނުންވާކަމެއް
ދަންނަވާށެވެ! އަކަމެއް ކޮށްދެއްވާ
ދިނީމެވެ. އެހިނދު ޖާބިރުގެފާނުގެ
ބައްޕާފުޅު ދަންނަވައިފިއެވެ. މިއަޅާގެ ވެރި
ރަސްކަލާނގެ! އިބަރަސްކަލާނގެ މަގުގައި
ދެވަނަ ފަހަރަށް ޝަހީދުވުމަށް މިއަޅާ
ދުނިޔެއަށް ނުކުތުމުގެ ހުއްދަ ދެއްވާށެވެ. އެހިނދު

މާތް اللّه އަންގަވިއެވެ. އެއްވެސް މީހަކު
ދުވަސް ފުރަގަހަން ދުނިޔެއަށް ނުކުތުމެއްނުވާނެ
ކަމަށް ލިޔުއްވައިފައި ނިމިގެންވެއެވެ.
އެހިނދު ޖާބިރުގެފާނުގެ ބައްޕާފުޅު
ދަންނަވިއެވެ. އަޅާގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެއެވެ!
މިކަމުގެ ޚަބަރު ދުނިޔޭގައި ތިބި
މީހުންނަށް ދެއްވާނދޭވެ! ދެން މާތް اللّه
آل عمران ސޫރަތުގެ 169 ވަނަ އާޔަތް
ބާވައިލެއްވިއެވެ. (تفسير القرطبى 261/4،
عبد الرزاق المهدى އާއި الشيخ الالبانى
އާދޭސްކަމަށް ވިދާޅުވެފައި މިއީ ޙަސަން
ދަރަޖައިގެ ޙަދީޘެއް ކަމުގައެވެ. ابن ماجة،
ނަންބަރު 190)

الإمام القرطبى ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.
މިއާޔަތުގައި އެބަހީ: آل عمران
ސޫރަތުގެ 169 ވަނަ އާޔަތުގައި މާތް اللّه
ބަޔާންކުރައްވާފައި އޮތީ ޝަހީދުންނަކީ
ސުވަރުގޭގައި ދިރިހުރި ބައެއްކަމާއި
އެމީހުންނަށް ރިޒުޤު އެބަހީ: ކާބަކަތި
ދެއްވާކަމެވެ. އެމީހުންގެ ހިތްތައް
މަރުވެފައިވިޔަސްވެސް އެމީހުންގެ
ރޫޙުތައް އަބަދު މުއުމިނުންގެ ރޫޙުތަކާ
އެއްކޮޅުގައިން މަރުއްސަވާފައެވެ. ނަމަވެސް
ޝަހީދުންނަން ދިރިހުރިކަމާ މަތިވެރި
ދަރަޖައަކީ އެމީހުން ހަމަކޮށްލި ވަގުތުން
ފުރިގެން ސުވަރުގޭގައި އެމީހުންނަށް
ކާބަކަތި ދޫވެވެއެވެ. މިގޮތުން އެމީހުންގެ
ދިރިހުރުމަކީ އަބަދު އެއްކަލަކަށް ވެހެއެވެ.
މިމަރުޙަލާގައި ދަރަނިބާކީކުރުންގެ
މުއްދަތުގައި އިސްތިސްނާ ލިބިފައިވެއެވެ.
ނަމަވެސް އިސްވެ ބަޔާންކުރެވުނު ގިނަ
ދަރަޖަކާއެކު މަރުވުމަށެވެ. އެކަމަކު
ދުނިޔޭގައި ޝަހީދުންގެ ރޫޙުތައް
އެމީހުންގެ ހަށިތަކުގައި ވަކިކޮށް އަބަދަށް

ޢަހްދުކުރާތާ ހުއްޖެވެ. ދެން އެބައިމީހުން
އެތަނުގައި އެބަހީ: ދީބުރުގައި ނުވަތަ
ކުށްވެވުމުގައި ދިރިއުޅުމަށް ނިކަމެތިވުމެވެ.
އަދި ކާފިރުންނަށް ބަދުދުޢާކުރެއްވުމަން
ކާފިރުން އެމީހުންގެ ދީބުރުގައި ދިރުއްވާ
ތަރައްޤީކުރުމެވެ. مجاهد ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.
ޝަރީޢަތުގެ ސިފަކުރުމުގެ ބާވައިން
ރިޔާޟީދާ ހުއްޖެވެ. އަދި ސިފަކުރުމުގެ
ފިރިވަސްވަސް ދުވާ ހުއްޖެވެ. ނަމަވެސް
އެމީހުންވަނީ ސިފަކުރުމަކަށް ނުނުވެ.
އަނެއްބަޔަކު ބުނަނީ އެއާއިމެދުގައި އެވަނީ
މަޤާމު ބޭނުން ކުރުވިފައެވެ. އެބަހީ :
އެމީހުންނީ ނިޔުމަމެގެ ބަޔަކުވެރިންނެވެ.
އަނެއްބައެއް ބުނީ ޝަރީޢަތުގެ
ތަދުމެއްވަނީ ފަރިކަފައިގެ ދުރުނޫސްއެގެ
ބަސްމަގެވެ. އަދި ސިފަކުރުމުގައި
އަބައިމީހުން ރިޔާޟީވެސް ދޫވެވެ.
އަދި އެމީހުން ކައިވެސް ހުރެވެ. އަދި
އެހެން ނިޔުމަމެއްވެސް އެމީހުނަށް
ތިބެވެ. ހުރިހާ ވާހަކަމެކުގެ މެދުއިން
ސަފަރުގައި ވިފުރުން ބަޔާންކުރެވުނު
ގޮތެވެ. އެއީ ވިލާގައި ސަފަރު ބަލިޔާ
ވާރިދުވެފައިވާވީއެވެ. تفسير القرطبى 262/4
އަދިވެސް الإمام القرطبى ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.
ޝަރީޢަތްނަމި ބުނުވީގެމެން ދިރިހިބި
ބަޔަކަށްވާތީވެ އެމީހުންގެ މައްސަލަ
ކުރުނަމާދަށް ނުކުރާ ހުއްޖެވެ. ޝަރީޢަތް
ހިނގުމާ އަދި އެމީހުންގެ މައްސަލަ
ކުރުނަމާދަށް ދެއް ދަސްނަބާކަމުން
ދެބަސްވެ ވަޒައިގެންފައިވެއެވެ. الإمام
مالك އާއި الإمام الشافعى އާއި الإمام أبو
حنيفة އާއި الثورى ވިދާޅުވާގޮތުގައި ހުރިހާ
ޝަރީޢަތެއް ހިނގަންޖެހޭނެއެވެ. އަދި
އެމީހުންގެ މައްސަލަ ކުރުނަމާދުވެސް
ކުރަންޖެހޭނެއެވެ. ނަމަވެސް ރަސޫލުﷲގެ

މައިދާނުގައި ކާފިރުންނާ ރަސޫލުﷲ ހަދުކަން
ޝަރީޢަތާ ވިހުން ހިނގުވުމެއްވެސް
ނުވެއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ މައްސަލަ
ކުރުނަމާދުކުރުވުމެއްވެސް ނުވެއެވެ. އާއި
އަންނަނިވި ބަޔާނުގައިވާ ކަރައިންނެވެ.
ޓެބިލުގެ ގޮނުންގެ އަރިހުން ރިވާވެވައިވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ސަފަރާއި ބަދަލާބޮޑުތަކުވި
ޙިބުރު އުކަށަގާގެ ބަޔާނުކުރައްވިއެވެ.
އެމީހުން (އެބަހީ: ދުބުދު ރަސޫލާގަތިގެ
ޝަރީޢަތް) އެމީހުންގެ ތަބަކާއުކު
ވަޒުތާހުރިކަވެ. (نقلا من تفسير القرطبى
263/4، މިއީ صحيح ބަޔާނުކުރަމަށް الشيخ
عبد الرزاق المهدى ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.
انظر أيضًا صحيح مسلم 1876، الترمذى
1656) السيّد سابق ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.
ރަސޫލާގަތިގެ މައިދާނުގައި ކާފިރުންގެ
އަތުން ދެބަތާވިހުން އެމީހުން جنب
حالت ގައި ޖިބިކަދުގައިވިތަށް އެމީހުން
ހިނގުމުގެ ނުވެއެވެ. އަދި ދުބުދު
ރަސޫލާގަތިގެ ދުވަހު ޝަރީޢަތުވި ވިހުން،
އެމީހުން ހިނގުމުގެ ނުވެއެވެ. އަދި ދުބުދު
ރަސޫލާގަތިގެ ޝަރީޢަތުވިވިހުން، އެމީހުންގެ
އެޓަބަކާއުކު ވަޒުތުމަން ސަފަރާއި
ބަދަލާއި ޙިއްވި އިބުރު އުކަށަގާގެން
އަދުދުކުރައްވިއެވެ. އަދި އެމީހުން ނުވެސް
ހިނަވެއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ މައްސަލަކަން
ކުރުނަމާދަށްވެސް ނުކުރުވެއެވެ.
ނަމަވެސް ރަސޫލާގަތިގެ މައިދާނުގައި
ނުނުބަނަކު ކާފިރުންގެ އަތުރުން ދެބަދު
ކުރުވިދާއިވާ ދުސްތުރުމުންނަށްވެސް
ޝަރީޢަތްކަމަން އަދިސްދާއިވެއެވެ.
މިދާދަ ވިހުން ހިނަވަންޖެހޭނެއެވެ. އަދި
އެމީހުންގެ މައްސަލަ ކުރުނަމާދުވެސް
ކުރަންޖެހޭނެއެވެ. ހަމަކަނަވަރުން ސަފަރާއި
ބަދަލާބޮޑުތަކުވި އިބުރު އުކަށަގާގެންގެ

ބަލާބޮޑުވެގައި އުކަށަގާގެން އެގޭބަން
ވަރުދާވިހުން ހިނގުމަން އަންގަވައެވެ.
އަދި އުކަށަގާގެންތަކު މުސްތިމުންވެސް
އެދަދު ވިހުން ހިނގިއެވެ. ވިގޭބަން
އުމަރުގެ ގާނާއި އުޝާމާގެ ގާނާއި
އަލިގެ ގާނުވެސް ހިނގިއެވެ. ވިހުރާ
ބާކަޅުންނަށްވެސް ޝަރީޢަތުންނެވެ.
އަދި جهاد ގެ މައިދާނުގައި ނޫނަސް
ޝަރީޢަތުގެ ދަރަޖަ ނުވަތަ ޝަރީޢަތުކަން
ވާނުކަމަން ވާރިދުވެފައިވާ އެބައް
ބަދަލުވެއެވެ. މިސާލަކަން ކަނޑަން
އަރައިގަތާ ވިހުނުވެސް ވާހުރި
ޝަރީޢަތުންނެވެ. أنظر فقه السنة 432/1،
بتصرف) ސަފަރާއި ބަދަލާބޮޑުތަކުވި
އިބުރު އުކަށަގާގެންގެ ބަޔާބަ ބަޔާޒުން
ޑޮބިބާ ގެބޭގައި އަންނަނިވި ގޮތްގެބަން
މަރުވެގެން ދާވިހުންނެވެސް ޝަހާދަތުގެ
ދަރަޖަ ލިބޭ ހުއްޖެވެ.

1- ބަނޑުގެ ބިރުގައި
މަރުވާވިހުން (suffering stomach pain
or ache معجم لغة الفقهاء، ص400)

2- ޖިގަރުގެ ބިރުގައި
މަރުވެގެންދާ ވިހުން.

3- އަރައިގަތް މަރުވެގެންދާވިހުން .

4- ކާބަފައި އައްސަފައިގެ ދަށުވެ
މަރުވެގެން ދާވިހުން. (أنظر الترمذى 1063
މިއީ حسن އަދި صحيح حديث ކަމުގައިވާކަން
الإمام الترمذى ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

5- ޖިވާގެ ގުދާ ދިޔާބުރުތަކުގެ
ތެރޭގައި މަރުވެގެންދާ ވިހުން.

ރާމް الله ޢުއްސުންޙައްވި އަބޫހުރައިރާގެ
އަރިހުން ރިވާވެފައިވެއެވެ. ސަލާމާއި
ބަރަކާތްތެރިވި އިމާމު އެކަލޭގެފާނުގެ
އަރިހަން ވިދާޅުވި އައިސް ދެންނެވިއެވެ.
اللهގެ ރަސޫލާއެވެ! ވިދާޅުވި އައިސް
ތިމަންނާގެ މުދާ ގަތުލުކުރެވޭ ގޮސްތަން
އުއްމަތުގެ ޝަހީދުން ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ!
އިރުޝާދު އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.
މިބާ، މިބާގެ މުދާ އަނގައިން ނުދޭނެވެ!
އަލިރަކު ދެންނެވިއެވެ. އައިއި ވިދާޅު
(މިވަންނާގެ މުދާ ގޮންޖަހަންވަގެން)
ޝަހީދުވަން ވަރަށްވުރެ ދެން ހަދާންގޮތް
ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ! އިމުރު އެކަލޭގެފާނު
ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. (މިބާ، މިބާގެ މުދާ
ދިފާޢުކުރުމުގެ ގޮތުން) އެއާ ގައިގާ
ޝަހީދެއްކަމަށް ނިކަމެވެ. އެއާ ދެންނެވިއެވެ.
އައިއި ވިދާޅު މިވަންނާ މަރުއަރައިލިހަމަ
ދެންމާނަގޮތް ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ!
އިމުރު އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.
މިބާއަށް ޝަރީދަކެވެ. ދެން އެއާ
ދެންނެވިއެވެ. މިވަންނާގެ އަމުން އައިއި
ވިދާޅު މަރުވެއްޖެނަމަ ދެންމާނަގޮތް
ވިދާޅުވެދެއްވާށެވެ! އިމުރު އެކަލޭގެފާނު
ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. ޏާގަމެދުވަރު އެއާ
ވާހިޔާ ނަރަކައިގައެވެ. صحيح مسلم (360)
225 (140)

6- މީހާގެ އަމިއްލަ ނަފްސު
ސަލާމަތްކުރުމަށް މަސައްކަތްކުރުމުގެ
ތެރޭގައި މަރުވެގެންދާމީހުން.

7- މީހާގެ ދީން ހިމާޔަތްކުރި
ކުރުމަށް މަސައްކަތްކުރުމުގެ ތެރޭގައި
މަރުވެގެންދާމީހުން.

8- މީހާގެ ގޭގެ އަހުލުވެރިން
ސަލާމަތްކުރުމަށް މަސައްކަތްކުރުމުގެ
ތެރޭގައި މަރުވެގެންދާމީހުން. الترمذي 1421
މިއީ حسن އަދި صحيح حديث އެއްކަމަށް
الإمام الترمذي ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

الإمام النسائي ރިވާކުރައްވާފައިވާ
ރިވާޔަތެއްގައި އަންނަނިވި ގޮތަށް
އައިސްފައިވެއެވެ. ވިދާޅު މީހާއަށް
އަނިޔާއެއް ކުރަނިކޮށް އެއަނިޔާއިން
ސަލާމަތްވުމަށް މަސައްކަތްކުރުމުގެ
ތެރޭގައި މަރުވެއްޖެނަމަ އެމީހަކީ ވާހިދު
ޝަހީދެކެވެ. (سنن النسائي 4096) މިއީ
صحيح حديث އެއްކަމަށް الشيخ الألباني
ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

ވީމާ ދިބައި ވަންނަހުރި މީހާގެ
އަމިއްލަ ނަފްސު ސަލާމަތްކުރުމަށް
މަސައްކަތް ކުރާމީހާގެ ބަޔަކަށް.

9- ވިހެއުމުގެ ތެރޭގައި މަރުވާ
އަންހެނުން. سنن أبي داؤد، 3111 މިއީ
صحيح حديث އެއްކަމަށް الشيخ الألباني
ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. سنن أبي ދާއޫދުގެ
ރިވާޔަތެއްގައިވާ އަންނަނިވި އިބާރާތެވެ.
"والمرأة تموت بجمع شهيد" މި حديث ގެ
މުރާދަކީ ދަރިންނަށްބަލިވެގެން ނަފާހުއްޔާ
މަރުމެވެ ފައިވެއެވެ. ބައެއް ބޭކަލުން
ވިދާޅުވޭ އައިގެ މުރާދަކީ ދަރިފުޅު
ބަނޑުގައި ވަރުވެ އުފަންވެގެން ނުވިހައި
މަރުވާ އަންހެނުން ކަމުގައެވެ. حاشية
السندى فى ذيل سنن ابى داؤد 12/4، دار
الكتب العلمية، ط. 1، 1995م) الإمام
القرطبي ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އަދި ދަރިފުޅު
ފުރަބަލައިން އުފުލުވަންފަށު އަދިރިފުޅު
ބަނޑުގައި އޮވެ މަރުވާ އަންހެނުންނެވެ.
ބުނެވޭއެވެ. އަދި ދަރިފުޅު ވިހައިކުރުގައި
ވިހާސް ނިފާސްކުރުގެ ތެރޭގައި މަރުވާ
އަންހެނުންނެވެ. ބުނެވޭއެވެ. އަދި ބިކުރުވާ
ކަނބުލޭގައި އެއްވެސް ފިރިހެނެއްގައި
ނުބިހި މަރުވާ އަންހެނުންނެވެ.
ބުނެވޭއެވެ. އަދި ބަހުސްވުމުގެ ކުރިން
މަރުވެގެންދާ އަންހެނުންނެވެ. أنظر التذكرة
للإمام القرطبي 180/1، دار الكتب العلمية، ط.
2، 1987م)

10- ذات الجنب ގެ ބަލިގައި
މަރުވާމީހުން. سنن أبي داؤد 3111، މިއީ
صحيح حديث އެއްކަމަށް الشيخ الألباني
ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. ذات الجنب ގެ
ބައްޔަކީ އިންސާނާގެ އެތެރެ ހަށިގައި
ނުގާ ބޮޑު ބިއްސަކެވެ. ނުވަތަ ބޮޑު
ފުށްސަކެވެ. އެފުރި ނަގައި އެތެރޭ
އެތެރެއަށް ފަޅައިގެންނެވެ. މިފަދަ
ބަލިގައި އިންސާނާ ސަލާމަތްވުމަކީ
މަދުފަހަރަކެވެ. (اُنظر حاشية السندى نقلاً
من النهاية فى غريب الحديث فى ذيل سنن أبي
داؤد، 12/4، دار الكتب العلمية)

11- އަލިފާނުގައި އަނދައިގެން
މަރުވާމީހާ سنن النسائي 3194، މިއީ
صحيح حديث އެއްކަމަށް الشيخ الألباني
ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. މިއެވެ.

ރާމް الله ޢުއްސުންޙައްވި
އަބޫހުރައިރާގެ އަރިހުން ރިވާވެފައިވެއެވެ.
ވިދާޅުވިއެވެ. ސަލާމާއި ބަރަކާތްތެރިވި
އިމުރު އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ.
"ރާމް الله އަކަލާނގެ މަގުގައި

ޙިމާޔަތްކުރަމުން ނުހަނު ބާރަށް
ޢާލިމުންގެ ވާޖިބެއްކަމުގައެވެ. އަދި އެހީތެރިކަ
ދީނުން ﷲގެ ވަގުތަކީ ޙިމާޔަތްކުރަމުން
ނުހަނުނަސި ދީނުން ﷲއަށް އިޚްލާޞްވެ
އަދި ދީނުން ﷲގެ ރަސޫލާއަށްވެސް
އިޚްލާޞްވެ ހުރުމެވެ. ވީމާ އެހީތެރި
ސޫފީހުގެއަށް ވެއްދެވޭނެކަމުން ދީނުން
ﷲ ޢާލިމުންވާ ވާޖިބެއްވީމެވެ. ނަވަވީ
އެހީތެރި ޝަރީޢަތުގައި އެހީތެރި
ދީރައްގޫނަކަން އެނބުރި ރައްދުކުރައްވާ
ހުރިމެވެ. އަޅާރަބީގައި އާދާ އެނބުރި
އަންނަހުރި ފާވާބާއި ޒަނީމަބީގެ
ޖުދާވާވެސް އުކުގައެވެ. މުޙައްމަދުގެ ޙާލަތު
ވަރިހަސްކަތާގެ ގެންދެއްވައި
ވިދާޅުވެވުނެވެ. ރަސޫލުﷲގެ ވަގުތައި ރަޙްމަތާ
ކޮންމެ ރަޙްމަތްވެސް ދީނާމަތިދުވަހު
އާންމު މަޙްޝަރު ބިމަށް އަންނަހުރިހާ
ހުރިހާ ދީނަށް ޢާލިމުންގެ އަދި އަދަބުގެ
ދެނޯދި ކާފަރުކަމުގެ ޖުމްލަވަގުތެވެ. އަޑުގެ
ކުރައްވާ ދީނުގެ މުސްތަޙިއްޤުތަކުގެ ޙިސާބުނުކުރެވޭ
ޖުމްލައިން ނުގަނޑުގެ ފުރިހަމަވާ ދުވަހު
މުސްތަޙަބު ވޭޏިތަކުގެ ސިފައިގެ ޙާލަތެވެ. ޖުމްލަ
ނުކުތްތަކަށް ނަމަކަސްޓަރަކާއި ޤާބިލުކޮށް
ޙިރަފަތް ފެނިފައިވާ ބާރުވެތި ގޮވުމަކުން
އާބާދުވެރި ޖެހިވެރިކަމުގެ އަދި ތަފާޞީލު
ޝަރުޢުގެ ކާފިރުކަމުން އެވެ. އަދި ގޮތަކަށް
ދީޔަނުގެ ކުދިން ގޮވައިލައްވައެވެ. ޖުމްލަ
ޒުވާނުން ކިބައިން ނުކުމެވެ. މުޙައްމަދުގެ
ޙާލަތުގެ ކަމާއިމެދު ގަސްތެއް ހުރުމެވެ. ދެން
ޖުމްލަ ފުރިހަމަވެ ރަހުމަތެއް ލިބިގަތުމަށް
ރައްކާކުރުން މުޙައްމަދު ރަސޫލުﷲއަށް އެހީތެރިވުން
ދީނަށް ޚިދުމަތްކުރުމަކީ ރަސޫލުﷲގެ ޙައްޤެވެ. އަދި

އެކުރު ބާރުގެއިވެސް ތިމަންނާއާގެ ހާލާތަކާ
ޙިމާޔަތް ނުހަނުގެ ތިބެމަހިވެސް
އެހީހަރުން ވަރަން އުނދަގޫކަމެއް ނެތެވެ.
މުޙައްމަދުގެ ހާލަތު ވެރިކަރަސްކަމުގެ
ގެންދެއްވައި ވިދާޅުވެއްވެވެ. ތިމަންނާގެ ހާލަތު
އަދި ވަޢުދުގެންނެވި ރަސޫލުﷲގެ ވަގުތައި
ޙިމާޔަތްކުރެއްވި ޝަރީޢަތުގެ ވަޢުދުގެ ތަފްސީރެވެ.
ދެން އަނބުރާ ވެސް ދުނިޔޭގައި ފަހުން ވެއްޖެއެވެ
އެކަލޭގެ ވަގުތައި ޙިމާޔަތް ޝަރީޢަތް
ވަޢުދުގެ ތަފްސީރެވެ. ދެން އަނބުރާ ވެސް
ދުނިޔޭގައި ފަހުން ވެއްޖެއެވެ އެކަލޭގެ ވަގުތައި
ޙިމާޔަތް ޝަރީޢަތް ވަޢުދުގެ ތަފްސީރެވެ.

صحيح مسلم (4859) 103- (1876)

قتادة ވިދާޅުވިއެވެ. أنس
بن مالك ސަޙާބާގެ ބަސްތަކާގެ ރިވާވާއަށް
އިތުރު އަކާލާމުގެ އަހަރުން
އަންނަނިވި ޙަދީޘް ރިވާކުރައްވައިކުން
މިވަން އަޖުއަރުސޫލުވެ. ސަޙާބާއި
ސަޙަބާތާ ރިވާކުރެއްވި އިތުރު އަކާލާމުގެ
ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވިއެވެ. ސޫފީހުގެއަން
ވަނަމަންޒަރު ޝަރީޢަތް ފުރަތަމައި
އެއްވެސް ބައިތު ދުނިޔެއަން އެއުމަކަން
ނުއެތެރެއްޖެވެ. ނަމަވެސް ޝަރީޢަތް
އެހީހަނަން ރަސޫލުﷲ ދެއްވި ޝަރަފާއި
މަތިވެރިކަމަށް ހިތްހަމަޖެހުނު ދިރިއުޅުމެއް
ދުނިޔެއަން އައިސް އަކާލާމުގެ ވަގުތައި
ގޮތުގެ ވާހަކަ ދިއުމަކު އެއީ ހުއްޓެވެ.

صحيح مسلم (4868) 109 (........) خلاصة

عبدالله بن عمرو بن العاص رضى الله عنها ގެ
އަހަރުން ރިވާވެފައިވާއެވެ. ހަމަކަންތައް ފުރަން
ސަޙާބާއި ބަސްތަކާގެ ރިވާވާ އިތުރު
އަކާލާމުގެ ޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވިއެވެ.
"ދުނިޔޭ ފުރަތަމައި ދުނިޔޭގާ ގޮތުގެ ކަމެއް
ޝަރީޢަތުގެ ފުރުސަތައިދެއްވާ

ހުއްޓެވެ." صحيح مسلم (4883)
119(1886) އަބޫ ސަޢީދުލް ޚުދުރީގެ
އަހަރުން ރިވާވެފައިވެއެވެ. ސަޙާބާއި
ބަސްތަކާގެ ރިވާވާ އިތުރު އަކާލާމުގެ ޙަދީޘް
އަހަރުން މީހަކު އައިސް ދެންނެވިއެވެ.
މީސްމީހުންގެ ތެރެއިން އެންމެ ހެޔޮ މީހާ
މީހަކީ ކާކުތޯއެވެ؟ ރަސޫލު ކުރައްވިއެވެ.
އެމީހަކީ މުދަލާއި ނަފްސުން ރަސޫލުﷲ
ގެ ވަގުތައި ޙިމާޔަތްކުރާމީހާއެވެ.
އެހީހަރު ދެންނެވިއެވެ. ދެން ކާކުތޯއެވެ؟
ރަސޫލު ކުރައްވިއެވެ. މީސްމީހުންގެ
ނުބައިކަމުން އެއްކިބާވެ މީސްމީހުންނާ
އަލަގަނުވެ ރަސޫލުﷲއަށް އަޅުކަން
ކުރުމަށްޓަކައި ދުވަސްހޭ ދުއްވާ މީހާއެވެ.

صحيح مسلم (4886) 122(1888)

ރަސޫލުﷲ ކުރެއްވި ޙުކުމްސަބަބުތަކުގެ
އަބޫހުރައިރާގެ އަހަރުން
ރިވާކުރައްވާ ރިވާވެފައިވެއެވެ. ރަސޫލުﷲ
ދެކެހަކަން ބައްލަވާ ވާޖިބެއްސަމަށް
އަކާލާމުގެ ދާއިރާ އަކާލިބެއްސަމަށް
ވާޖިބެއްސަމަށް ގިނަކަން ހިތުވަރުސަ
ކުރެއްވުމަށެވެ. އެއީބޮޑުގެ އަކާލަ އަސްލާ
ގޮތުގެ ކުރައްވިއެވެ. ދެން އެދުވިހުރެވުމަށް
ސޫފީހުގެއަން ހިތްދެވުނެވެ. އަހިސާބު
އަޝްބާބު ބަކާލުން ދެންނެވިއެވެ. އަދި
ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ ރަސޫލު ކުރައްވިއެވެ. އަކާލަ
ރަސޫލުﷲ ގެ ވަގުތައި ޙިމާޔަތްކުރުމުގެ ތެރޭގައި
އަދި އެއީ ޝަރީޢަތްވެގެނެވެ. ދެން
މިޤާމުގައި ރަސޫލުﷲ ބަލަހައްޓަވައިގެން ބަޔަކު
ދެއްވުމުން އެވީމާ އިސްލާމްވެދެއެވެ.
އަދި އިސްލާމްވެވަޑައިގަތުމަށް ރަސޫލުﷲގެ
ވަގުތައި ޙިމާޔަތް ޝަރީޢަތްވެދެއެވެ.

صحيح مسلم (4892) 128(1890)

(ނިމުނީ)